

Milan Krstić*

IZMEĐU „ZABIJANJA NOŽA U LEĐA“ I „NACIONALNE KATASTROFE“: PRVI SVETSKI RAT KAO DETERMINANTA SPOLJNE POLITIKE SRBIJE PREMA BUGARSKOJ

1. UVOD

Stogodišnjica od početka Prvog svetskog rata obeležena je 2014. godine. Pažnju ovom jubileju posvetili su brojni istoričari, teoretičari i analitičari spoljne politike i međunarodnih odnosa, ali i sami političari. Teme koje su dominirale u njihovim analizama i nastupima bile su istorijske analogije, paralele i poređenja današnjice sa situacijom iz 1914. godine. Ipak, u najvećem broju slučajeva, ova poređenja i analize su ostali na nivou publicistike ili promovisanja sopstvenih političkih agendi kroz uvek korisnu upotrebu istorije.

Ovaj rad nastoji da pruži doprinos u polju naučnog izučavanja posledica Prvog svetskog rata na današnjicu u kontekstu spoljne politike Srbije.¹ Pitanje koje se postavlja jeste da li Prvi svetski rat i njegovo nasleđe predstavljaju faktor koji determiniše spoljnu politiku Republike Srbije prema Republici Bugarskoj, susedu sa kojim je pre jedan vek bila na suprotstavljenim ratnim stranama. Polazna teza ovog rada jeste da je Prvi svetski rat, uprkos činjenici da je od njegovog izbijanja prošao čitav vek, događaj čije posledice i nasleđe i dalje imaju određene aktivne reperkusije na spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj, ali i da različiti apsekti nasleđa igraju uloge različite važnosti. Ovaj tekst će nastojati da izvrši temeljnu naučnu deskripciju uticaja svih činilaca ove determinante na odnose Srbije sa Bugarskom.

* Asistent na Univerzitetu u Beogradu Fakultetu političkih nauka, kontakt: milan.krstic@fpn.bg.ac.rs

1 Autor ovog teksta je, radi što detaljnijeg ostvarenja pomenutog cilja, napisao još jedan tekst, koji obrađuje uticaj nasleđa Prvog svetskog rata na spoljnu politiku Srbije prema Mađarskoj: Milan Krstić, „Da li su ratne sekire zakopane dovoljno duboko: Veliki rat kao determinanta spoljne politike Srbije prema Mađarskoj“, u: Vidoje Golubović (ur.), *Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.

U radu se najpre pojašnjava pojam determinanti u teoriji spoljne politike i obrazlože analitički okvir koji će biti korišćen. Zatim se ukratko rezimira uticaj ovog nasleđa na bilateralne odnose Srbije i Bugarske od završetka Prvog svetskog rata, do danas. U narednom delu rada detaljno analiziraju i izdvajaju materijalni i nematerijalni aspekata nasleđa Prvog svetskog rata na aktuelne odnose Srbije sa Bugarskom.² U poslednjem delu rada sumiraju se nalazi istraživanja i ističu ključni rezultati.

2. ISTORIJA KAO DETERMINANTA SPOLJNE POLITIKE

Naše istraživanje polazi od shvatanja Momira Stojkovića, koji navodi kako se u spoljnoj politici „pod determinantama podrazumevaju oni faktori koji uslovljavaju i opredeljuju pravac i cilj spoljne politike date države“, s tim što se domet ove definicije proširuje sa spoljne politike države na sve subjekte međunarodnih odnosa.³ Veliki broj autora svrstava među determinante spoljne politike i istoriju određenog subjekta.⁴ Među njima možemo izdvojiti dve grupe.

U prvu grupu spadaju autori koji to čine posredno, podvodeći uticaj istorije i njenog nasleđa pod širu grupu kulturnih ili društvenih determinanti. U ovoj grupi su i određeni pioniri spoljnopolitičke analize, poput Ričarda Snajdera i Glena Pejdzha (Richard Snyder and Glenn Paige), koji kulturu i društvene norme, oblikovane istorijskim razvojem određenog subjekta, svrstavaju u kategoriju „unutrašnjih postavki“ („internal setting“), kao jednu od četiri grupe faktora koji utiču na spoljnopolitičko odlučivanje.⁵ Takođe, pojedini uticajni savremeni autori na sličan način klasifikuju uticaj ovih faktora na spoljnopolitičko odlučivanje. Dobar primer je skorašnje delo Aleksa Minca i Karla de Ruena (Alex Mintz and Karl DeRouen), koji izdvajaju posebnu grupu „kulturnih faktora“, koji, uz međunarodne, domaće i psihološke faktore na individualnom nivou, čine skup determinanti spoljnopolitičkog odlučivanja.⁶

Drugu grupu čine autori koji neposredno i direktno izdvajaju istoriju kao jednu od determinanti spoljne politike. Jedan od najpoznatijih autora koji ističu

2 Autor se srdačno zahvaljuje kolegici Sanji Stojanović, studentkinji master studija Međunarodne bezbednosti na Univerzitetu u Beogradu Fakultetu političkih nauka, za pomoć u obradi izvora na bugarskom jeziku.

3 Momir Stojković, Velibor Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972, str. 237.

4 Različiti teoretičari i istraživači su koristili različite pojmove kako bi označili suštinski istoveran predmet istraživanja. Tako su pojedini autori, umesto o determinantama, govorili o, na primer, „varijablama“, „faktorima“ „odrednicama“ spoljne politike.

5 Richard C. Snyder, Glenn D. Paige, „The United States Decision to Resist Aggression in Korea: The Application of an Analytical Scheme“, in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds.), *Foreign Policy Analysis*, SAGE, London, 2011, p. 63

6 Alex Mintz, Karl DeRouen Jr., *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 121.

važnost istorije za spoljnu politiku jeste Ahmet Davutoglu, teoretičar međunarodnih odnosa i spoljne politike i aktuelni premijer Turske, u okviru svoje doktrine „strategijska dubina“.⁷ Domaći autori takođe izdvajaju istoriju kao veoma bitan faktor za analizu spoljne politike naše zemlje. Momir Stojković i Velibor Garanov su tako u svom istraživanju determinanti spoljne politike socijalističke Jugoslavije izdvojili grupu determinanti nasleđene prošlosti kao posebnu kategoriju.⁸ Model determinanti spoljne politike Srbije koji nudi Ivo Visković sintetiše ovaj stav sa nalazima Čarlsa Keglija i Judžina Vitkofa (Charles Kegley and Judgine Wittkopf) o tri nivoa sa kojih deluju različiti faktori koji određuju spoljnu politiku.⁹ Prema Viskoviću, determinante spoljne politike Srbije su: 1) istorijske; 2) međunarodno okruženje; 3) društveni sistem; i 4) ideosinkratički činioci.¹⁰

Polazeći od prethodnih nalaza domaćih istraživača spoljne politike, prihvatamo pristup druge grupe autora, prema kome istorijske determinante čine važnu posebnu grupu koja utiče na spoljnu politiku Srbije. Istorijske, odnosno determinante nasleđene prošlosti odnose se, prema Stojkoviću, „na istorijski karakter razvoja datog naroda“ odnosno „na one momente iz njegove prošlosti koji još uvek imaju uticaja na savremene odnose sa drugim državama, najčešće susednim zemljama i velikim silama“.¹¹ Prvi svetski rat, kao istorijski događaj, logički spada u ovu kategoriju.

Za potrebe preglednijeg analitičkog pristupa, poslužićemo se podelom upotrebljenom u jednom drugom tekstu ovog autora, te ćemo raščlaniti *materijalne* i *nematerijalne* aspekte nasleđa Prvog svetskog rata.¹² U ovom konkretnom slučaju, Prvi svetski rat je doneo određene materijalne promene, poput gubitka značajnog procenta stanovništva i resursa tadašnje Srbije, koje su bile bitan faktor u decenijama nakon rata, kao i promene granica i etničke strukture stanovništva Srbije i njenih pojedinih suseda, čije implikacije i danas igraju određenu ulogu u međusobnim odnosima. Sa druge strane, postoji i određeno nematerijalno nasleđe koje se vezuje za identitetska pitanja, odnosno ono što Stojković nazviva „karakterom razvitka

-
- 7 Marija Mitrović, „Turkish Foreign Policy towards the Balkans: the Influence of Traditional Determinants on Davutoglu’s Conception of Turkey-Balkan Relations“, *GeT MA Working Paper*, no 10, Humboldt-Universität zu Berlin, 2014, p. 9.
- 8 Momir Stojković, Velibor Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, o. c.*, str. 239.
- 9 Čarls V. Kegli jr., Judžin R. Vitkof, *Svetska politika: Trend i transformacija*, Prometej Zemun, Beograd, 2005, str. 123.
- 10 Ivo Visković, „Determinante spoljne politike Srbije“, u: Edita Stojić-Karanović, Slobodan Janković (ur.), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 17–21.
- 11 Momir Stojković, Velibor Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, o. c.*, str. 237–238.
- 12 Milan Krstić, „Da li su ratne sekire zakopane dovoljno duboko: Veliki rat kao determinanta spoljne politike Srbije prema Mađarskoj“, u: Vidoje Golubović (ur.), *Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.

naroda“, gde bismo mogli svrstati obrasce ratne saradnje ili neprijateljstva među različitim državama i uticaj koji oni imaju na međusobnu percepciju tih država u posleratnom periodu.¹³

Još jedna bitna i često rabljena podela determinanti jeste dihotomija na *spoljne* (one koje dolaze van granica subjekta koji se izučava) i *unutrašnje* (one koje su rezultat određenih procesa unutar subjekta) determinante spoljne politike.¹⁴ Nasleđena prošlost, odnosno istorija, može delovati na oba nivoa. Tako, spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj može determinisati nasleđeno nepoverenje iz Prvog svetskog rata, koje je posledica percepcije da je Bugarska „zabila nož u leđa“ Srbiji. Ovo je primer unutrašnje determinante, jer ona postoji u stavovima i percepciji građana i elita unutar Srbije. Sa druge strane, potencijalne iredentističke težnje Bugarske, usmerene ka reviziji državne granice između Bugarske i Srbije, utvrđene Nejskim mirovnim sporazumom, takođe bi determinisale spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj. Ove težnje takođe su posledica nasleđene prošlosti Prvog svetskog rata, ali su one za spoljnu politiku Srbije spoljna determinanta, jer se očitavaju kao bezbednosni izazov koji dolazi iz spoljašnje sredine. Smatramo da su oba aspekta (spoljni i unutrašnji) podjednako bitna za spoljnu politiku Srbije, te ćemo ih jednako uzeti u obzir u nastavku naše analize.

Potrebno je napomenuti da Prvi svetski rat može posredno igrati i važnu ulogu u ideosinkratičkoj determinanti spoljne politike.¹⁵ Ideosinkratički činilac zapravo predstavlja skup ličnih osobina, karakteristika, pogleda na svet i drugih pojedinačnih odlika lidera, odnosno ličnosti koje kreiraju spoljnu politiku.¹⁶ Kako je čovek biće ograničene racionalnosti, u procesima prikupljanja i obrade informacija ljudski mozak se služi različitim prećicama i pomagalima, među kojima je i upotreba istorijskih analogija.¹⁷ Osim toga, sistem vrednosti pojedinaca, želje i ambicije mogu biti oblikovani određenim nacionalnim narativima i idealima, koji potiču iz određenih istorijskih događaja. Imajući u vidu važnost Prvog svetskog rata u srpskoj istoriji, zasigurno da bi bilo korisno proučiti kako nasleđe ovog rata utiče na način na koji konkretni spoljnopolitički odlučioци u Srbiji rezonuju. Ipak, prevashodno zbog prostorne ograničenosti, konkretni pojedinci u ovom radu neće biti detaljno analizirani, već ćemo se usmeriti na opštiji uticaj istorije.

13 Momir Stojković, Velibor Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, o. c.*, str. 239.

14 *Ibidem*, str. 238.

15 Ideosinkratičku grupu determinanti izdvajaju gotovo svi autori u okviru spoljnopolitičke analize, ali je različito nazivaju: „Organizaciono-individualni faktori“ „Nivo pojedinca“, „Psihološki faktori“...

16 Ivo Visković, „Determinante spoljne politike Srbije“, o. c., str. 18.

17 Više o istorijskim analogijama spoljnoj politici: Yuen Foong Khong, *Analogies at War: Korea, Munich, Dien Bien Phu, and the Vietnam Decisions of 1965*, Princeton University Press, Princeton, 1992.

Jedan od najvećih metodoloških problema sa kojim se suočavaju istraživači determinanti spoljne politike ostao je isti od „predteorije spoljne politike“ Džejm-
sa Rozenaua (James Rosenau) do danas – kako izmeriti relativni uticaj različitih
varijabli na spoljnu politiku nekog subjekta.¹⁸ S tim u vezi, ovaj rad ne pretenduje
da poredi uticaj Prvog svetskog rata kao istorijske determinante u odnosu sa uti-
cajem drugih istorijskih i savremenih determinanti spoljne politike Srbije prema
Bugarskoj. Rad će pak nastojati da utvrdi da li su određeni aspekti ove determinante
i danas aktivni, kao i, ukoliko trenutno nisu aktivni, u kojim uslovima se mogu
ponovo aktivirati i postati relevantan faktor za spoljnu politiku Srbije.

Poslednja važna napomena jeste da se u radu polazi od ekstenzivnijeg shvatanja
nasleđa Prvog svetskog rata. S tim u vezi, iako su mirovni sporazumi zaključeni na-
kon formalnog okončanja rata (za čiji se kraj uzima datum primirja – 11. novembar
1918), ovaj rad ih tumači kao neodvojivi deo nasleđa Prvog svetskog rata. Ishodi
ovih ugovora direktno su bili uslovljeni rezultatom rata i predstavljaju poslednji
čin njegovog okončanja. Stoga će i oni biti uzeti u obzir, konkretno Nejski mirovni
ugovor, kao deo nasleđa Prvog svetskog rata u najširem smislu.

3. NASLEĐE PRVOG SVETSKOG RATA I ODNOSI OD 1920-IH GODINA DO DANAS

Faktori nasleđene prošlosti iz Prvog svetskog rata varirali su kroz istoriju u pogledu
stepena uticaja na spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj. Oni su neraskidivo
povezani i sa nasleđem Drugog balkanskog rata. Period između dva rata, naro-
čito nakon zbacivanja zemljoradničke vlade u Bugarskoj dvadesetih godina 20.
veka, obeležen je velikim uticajem ove determinante. Kraljevina SHS/Jugoslavija
nije priznavala bugarsku manjinu u jugoistočnoj Srbiji i Makedoniji, nastalu usled
promena granica nakon Prvog svetskog rata.¹⁹ Bugarska je, sa druge strane, tajno
pomagala organizacije VMRO i VRTOP, koje su imale za cilj da izmene odluke
razgraničenja nakon Drugog balkanskog i Prvog svetskog rata i uvećaju Bugarsku
nauštrb Kraljevine SHS/Jugoslavije.²⁰ Ovi faktori bitno su uticali na sporiji razvoj
bilateralnih odnosa i na međusobno nepoverenje.

Kulminacija obnovljenog neprijateljstva i razmirica iz Drugog balkanskog i
Prvog svetskog rata usledila je tokom Drugog svetskog rata. Opadanje napetosti
i približavanja krajem 1930-ih godina, čija je kruna bilo potpisivanje Ugovora o

18 James N. Rosenau, „Pre-Theories and Theories of Foreign Policy“, in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds.), *Foreign Policy Analysis*, SAGE, London, 2011, pp. 145–146.

19 Branko Pavlica, *Odnosi Jugoslavije sa Bugarskom i Republikom Makedonijom*, Radojković, Smederevo, 2004, str. 58.

20 *Ibidem*, str. 59.

večnom prijateljstvu, bilo je, ispostaviće se, privremenog karaktera.²¹ Tokom Drugog svetskog rata, Bugarska je okupirala i anektirala delove Jugoslavije, sprovodeći žestoke represalije prema civilima, uz masovna „streljanja, zlostavljanja, paljevine, pljačku“, i uz aktivnu bugarizaciju Srba i Makedonaca.²² U periodu socijalizma, problemi koji datiraju iz Prvog svetskog rata prvobitno je delovalo da su prevaziđeni, naročito u kontekstu planova za stvaranjem zajedničke federalne države.²³ Međutim, nakon razilaženja usled rezolucije Infrombioa, stari problemi se postepeno vraćaju na videlo, pa tako krajem 1960-ih Josip Broz Tito govori o „oživljavanju teritorijalnih aspiracija“ Bugarske prema Jugoslaviji.²⁴ Obeležavanje stogodišnjice Sanstefanskog mira 1978. i nastupi Todora Živkova veliki broj tadašnjih Jugoslovena označio je kao oživljavanje „velikobugarskih“ ideja, koje su bile manifestovane i u Prvom svetskom ratu.²⁵

Posle pada socijalizma, određene ekstremnije grupe u Bugarskoj počinju otvoreno da jadikuju nad nepravdama Prvog svetskog rata. Međutim, bilo kakvi revizionistički zahtevi ne postaju deo zvanične spoljne politike Bugarske prema Srbiji (SRJ), te na taj način ova determinanta ne opterećuje u većoj meri odnose, koji u poslednjih 20 godina napreduju.²⁶ Odnosi između dve države danas su dobri. Imajući na umu konfliktno nasleđe Prvog svetskog rata koje dele Srbija i Bugarska, stiće se utisak da uticaj determinante nasleđene prošlosti na spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj opada u odnosu na neke ranije periode. Detaljnija analiza pak ukazaće na to da su pojedini aspekti ovog nasleđa i dalje aktivni, kao i da postoji mogućnost (iako, takođe, ne velika) da pojedini trenutno neaktivni aspekti postanu aktivan činilac koji će uticati na spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj. U nastavku ćemo izvršiti pregled koji su to aspekti materijalnog i nematerijalnog nasleđa Prvog svetskog rata koji mogu igrati ulogu u odnosima Srbije i Bugarske.

4. MATERIJALNE DETERMINANTE

U našoj analizi izdvojićemo dve ključne materijalne promene, uzrokovane Prvim svetskim ratom, koje i danas utiču na odnose Srbije i Bugarske. Prvu čini promena državnih granica, a drugu s njom povezana promena etničke strukture stanovništva pograničnih opština u jugoistočnoj Srbiji.

21 Momir Stojković, Velibor Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, o. c.*, str. 274–275.

22 Milan Skakun, *Jugoslovensko-bugarski odnosi*, Jugoštampa, Beograd, 1980, str. 64.

23 *Ibidem*, str. 85–97.

24 *Ibidem*–, str. 130.

25 Mihailo Apostolski, Momčilo Stefanović, Milisav Krstić, *Velikobugarske pretenzije od San Stefana do danas*, Vuk Karadžić, Beograd, 1978, str. 29–32.

26 Igor Novaković, Žarko Petrović, *Studija praktične politike: Bugari u Srbiji i srpsko-bugarski odnosi u svetlu evropskih integracija Srbije*, ISAC fund, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2013, str. 11.

4.1. Državna granica

Aktuelna državna granica između Republike Srbije i Republike Bugarske konačno je određena članom 27. Mirovnog sporazuma potpisanog u Nejiu na Seni između Bugarske i zemalja pobednica u Prvom svetskom ratu 1919. godine.²⁷ Ovim sporazumom, Bugarska je tadašnjoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca predala teritorije današnjih opština Dimitrovgrad i Bosilegrad, kao i uzak pogranični „timočki“ pojas u blizini bugarskog grada Vidina.²⁸ Delegaciji Kraljevine SHS su u najvećoj meri bili ispunjeni zahtevi u pogledu rektifikacije državne granice, dok je u Bugarskoj ovaj sporazum izazvao nezadovoljstvo, imao dugotrajan psihološki uticaj i uklopio se u spiralu nacionalnih poraza, na osnovu kojih je izgrađen imidž Bugarske kao žrtve.²⁹ Za teritorije predate ovim sporazumom koje su deo današnje Srbije, u Bugarskoj se koristi termin „Zapadne pokrajine“.

Danas nema zvaničnih zahteva predstavnika bugarske države za reviziju sporazuma iz Nejia. Međutim, postoje određeni politički krugovi i partije, čiji deo agende obuhvata i revizija, ili čak poništavanje Nejskog sporazuma. Među njima se ističe parlamentarna partija Ataka. Ova partija je krajem 2013. godine iznela zahtev za vraćanjem Bosilegrada i Dimitrovgrada Bugarskoj, pozivajući se na to da Mirovni ugovor više nije validan, jer Srbija, prema njihovom tumačenju, nije naslednica države koja je potpisala ovaj sporazum sa Bugarskom.³⁰ Takođe, ultradesničarska politička partija VMRO – Bugarski nacionalni pokret, je 2012. godine uputila zahtev bugarskoj vladi da uslovi članstvo Srbije u Evropskoj uniji povratkom „nelegalno okupiranih Zapadnih pokrajina“.³¹ Ova partija je 27. novembra 2014. godine, na 95. godišnjicu Nejskog sporazuma, održala skup pod nazivom „Zapadne pokrajine: zauvek bugarske!“³² VRMO, u savezu sa Nacionalnim frontom za spas Bugarske, čini koaliciju Patriotski front, koja je krajem decembra 2014. godine kao jednu od ključnih stavki u svom

27 Branko Pavlica, „Jugoslovensko-bugarska državna granica“, *Leskovački zbornik*, broj 38, 1998, str. 33

28 Takođe je Kraljevini SHS pripao i grad Strumica (sa okolinom), međutim, ova teritorija je danas deo Republike Makedonije.

29 Ivan Ilchev, „The Great War and the Treaty of Neuilly: real and imaginary legacies in the public debate in Bulgaria“, in: R. A. Stradling (ed.), *Crossroads in European histories: multiple outlooks on five key moments in the history of Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 2006, p. 205.

30 „Bugarski ekstremni desničari žele deo Srbije i Makedonije“, *Blic online*, 27. novembar 2013, dostupno preko: www.blic.rs/Vesti/Politika/423241/Bugarski-ekstremni-desnicari-zele-deo-Srbije-i-Makedonije (pristupljeno 30. januara 2015).

31 „VMRO: България трябва да постави условия пред еврочленството на Сърбия“, *VMRO*, 1. mart 2012, dostupno preko: www.vmro.bg/vmro-blgaria-tribva-da-postavi-usloviia-pred-evr/ (pristupljeno 30. januara 2015).

32 „Zapadnite pokrajini: Zavinagi bŭlgarski!, objavi VMRO, v „čest na Nŭojskija dogovor“, *News.bg*, 27. novembar 2014, dostupno preko: http://news.ibox.bg/news/id_737614744 (pristupljeno 30. januara 2015).

programu, navela i „vraćanje Zapadnih pokrajina“.³³ Za to, prema njihovim rečima, postoje dva modaliteta: prvi je sporazum sa Srbijom, kojim bi se stvorila autonomna oblast pod protektoratom Beograda i Sofije, što bi učinilo da odustanu od ideje potpunog povratka suvereniteta; drugi je da Bugarska pokrene spor protiv Srbije pred Međunarodnim sudom pravde u vezi sa statusom ovih teritorija.³⁴

Na osnovu navedenog, možemo konstatovati da i na bugarskom političkom tržištu postoje opcije koje svojim biračima nude perspektivu uvećanja nauštrb Srbije (i Makedonije) i koje uspevaju da budu zastupljene u parlamentu, iako njihova zastupljenost nije velika.³⁵ Sa druge strane, predstavnici dominantnih bugarskih partija nisu iznosili ovakve zahteve, niti koketirali sa njima. Ovo je bitna razlika u odnosu na Mađarsku, gde je pored opozicione ekstremne partije JOBIK-a i pojedini funkcioneri dominantne partije FIDES povremeno koketiraju sa pitanjima revizije Trijanona.³⁶ Pojedini autori smatraju i da ove teme postaju sve manje privlačne prosečnom građaninu Bugarske.³⁷ Imajući to u vidu, uticaj ove determinante, kao moguće pretnje suverenitetu Srbije, ne treba precenjivati.

Ipak, to ne znači da Srbija ne treba da ima ovu determinantu u vidu pri kreiranju svoje spoljne politike. Uprkos tome što ona nije aktivna, i što su izgledi za njenu aktivaciju verovatno manji nego u mađarskom slučaju, ekspanzionističke težnje u Bugarskoj nastavljaju da postoje. Partije ekstremne desnice imaju visok „ucenjivački potencijal“, imajući na umu da su u poslednjih nekoliko godina više puta manjinski podržavale vladu i time bile tas na vagi. To je slučaj sa aktuelnom podrškom Patriotskog fronta vladi Bojka Borisova.³⁸

Takođe, sintagma „Zapadne pokrajine“ se i dalje uveliko upotrebljava u javnom životu. Čak i kad se ne koristi za zahteve povratka suvereniteta nad ovim teritorijama, pojedine ugledne javne ličnosti ga aktivno upotrebljavaju u druge svrhe. Primer za to jeste Božidar Dimitrov, direktor Nacionalnog istorijskog muzeja i nekadašnji ministar bez portfelja, zadužen za Bugare van Bugarske, koji je u jednom svom intervjuu opravdavao korist od ulaska Srbije u EU sa aspekta brisanja granica i povratka „Zapadnih pokrajina“ pod „ekonomski, kulturni i obrazovni“

33 „Patriotičniyat front ще връща Западните покрайнини“, *Blic Novini*, 23. decembar 2014, dostupno preko: <http://www.blitz.bg/news/article/309913> (pristupljeno 30. januara 2015).

34 *Ibidem*.

35 „Parliamentary Groups“, *National Assembly of the Republic of Bulgaria*, available from: www.parliament.bg/bg/parliamentarygroups (Accessed 30 July 2015).

36 Milan Krstić, „Da li su ratne sekire zakopane dovoljno duboko: Veliki rat kao determinanta spoljne politike Srbije prema Mađarskoj“, u: Vidoje Golubović (ur.), *Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.

37 Ivan Ilchev, „The Great War and the Treaty of Neuilly: real and imaginary legacies in the public debate in Bulgaria“, *o. c.*, p. 205.

38 „Bulgaria's Patriotic Front and Reformist Bloc in deal to continue support for government“, *The Sofia Globe*, 5 December 2014, available from: <http://sofiaglobe.com/2014/12/05/bulgarias-patriotic-front-and-reformist-bloc-in-deal-to-continue-support-for-government/> (Accessed 30 July 2015).

uticaj Bugarske.³⁹ Postojanje ovog termina nosi sa sobom konotacije njegove suštinske pripadnosti Bugarskoj. Zbog toga Srbija treba da nastavi motriti na razvoj revizionističkih ideja u Bugarskoj, koje potiču od nasleđa Prvog svetskog rata, kako bi i ovde mogla da adekvatno i preventivno reagovati u slučaju naznaka za njihovom daljom aktivacijom.

Svakako, kao i u slučaju Mađarske, treba reći da bi ova aktivacija bila ograničena, samim članstvom Bugarske u međunarodnim organizacijama, a pre svega u EU, gde bi zbog takvog delovanja mogla snositi skupe sankcije.⁴⁰ To faktički znači da je gotovo nezamislivo da bilo kakva napetost dostigne nivo vojne pretnje po Srbiju, ali nije nemoguć scenario u kome bi ekstremističke vlade posegle za upotrebom niza političkih, propagandnih i ekonomskih sredstava, koji bi mogli naneti štetu Srbiji radi revizije državne granice. Šanse za ovakav ishod su jako male, ali je neophodno motriti na njih, dok god izgledi za aktivaciju postoje.

4.2. Bugarska nacionalna manjina

Drugi bitan faktor koji je nastao usled promena granica nakon Prvog svetskog rata, a koji je bitan i za današnje odnose Srbije i Bugarske, jeste uvećanje broja Bugara u etničkoj strukturi Srbije. Gledano na nivou države, bez Kosova i Metohije, broj Bugara u Srbiji danas je relativno mali, jer čine svega 0,26% ukupne populacije, što je više puta manji procenat nego neposredno nakon Drugog svetskog rata, kada su činili 0,91% ukupne populacije Srbije sa Kosmetom.⁴¹ Ipak, Bugari i dalje čine većinu u dve opštine na jugoistoku Srbije – u Dimitrovgradu i Bosilegradu.⁴²

U izuzetno detaljnoj i kvalitetnoj studiji istraživača ISAC fonda iz Beograda, položaj bugarske nacionalne manjine u Srbiji okarakterisan je kao dobar.⁴³ Prilikom otvaranja spomenika Vasilu Levskom u Dimitrovgradu, februara 2014. godine, tadašnji premijer Srbije Iвица Dačić označio je volju da se dodatno poboljša položaj građana Srbije bugarske nacionalnosti, koje je označio kao „most“ za saradnju dve države.⁴⁴ Tadašnji bugarski premijer izrazio je zadovoljstvo povodom Dačićevih stavova, te istakao da, iako postoje određeni problemi, od kojih su neki tehničke

39 „Božidar Dimitrov: S vližaneto na Sърbia v ES si vръщаме Zapadnite pokrajnini“, *24 časa online*, 23. mart 2013, dostupno preko: <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=1938897> (pristupljeno 30. januara 2015).

40 *Ibidem*.

41 „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji: Stanovništvo – nacionalna pripadnost po opštinama i gradovima“, o. c., str. 15.

42 *Ibidem*, str. 82 i 86.

43 Igor Novaković, Žarko Petrović, *Studija praktične politike: Bugari u Srbiji i srpsko-bugarski odnosi u svetlu evropskih integracija Srbije*, o. c., str. 5.

44 „Dačić: Dosta je bilo krvi, vreme je za med“, *RTS online*, 18. februar 2014, dostupno preko: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1525244/Da%C4%8Di%C4%87%3A+Dost+a+je+bilo+krvi,+vreme+je+za+med.html?email=yes> (pristupljeno 30. januara 2015).

prirode, bitno je da postoji i dobra volja da se oni reše.⁴⁵ Ovaj susret je pohvalila i Evropska komisija u Izveštaju o napretku Srbije za 2014. godinu, kao primer dobrih odnosa dve zemlje.⁴⁶ Pri pregledu stanja u okviru poglavlja 23, opštine naseljene Bugarima se ne analiziraju pojedinačno, za razliku od drugih multietničkih delova Srbije, niti se navodi bilo kakvo ozbiljnije kršenje prava bugarske manjine.⁴⁷ Međutim, i u samoj studiji ISAC fonda, naglašava se da postoji niz stvari koje bi trebalo unaprediti i problema koje bi trebalo rešiti, kako bi položaj ove manjine bio još bolji.⁴⁸ Treba navesti i da određene organizacije (prema mišljenju autora pomenute studije, neutemeljeno) govore o katastrofalnom položaju bugarske manjine i asimilaciji, koristeći pritom termine poput „velikosrpska“ politika, pa čak i „genocid“.⁴⁹ Zvanična Sofija ne deli ove stavove i ovakvu retoriku.

Zaštita prava bugarske manjine dobila je na značaju kao faktor u odnosima sa Bugarskom. Treba naglasti da Bugarska nema istaknut prioritet jačanja svog stanovništava u susjedstvu, za razliku od Mađarske, što je sigurno uslovljeno i činjenicom da je mnogo manji broj Bugara van Bugarske nego Mađara van Mađarske.⁵⁰ Stoga je stepen uticaja ovog pitanja na bilateralne odnose Srbije sa Bugarskom manji nego u odnosima sa Mađarskom. Ipak, važnost ovog pitanja postepeno se uvećava kroz dobijanje ucenjivačkog potencijala Bugarske u kontekstu daljih evropskih integracija Srbije. Na ovo su ukazali i bugarski zvaničnici. Tadašnji predsednik prelazne vlade i ministar spoljnih poslova, Marin Rajkov, povezo je 2013. godine napredak Srbije ka EU sa položajem bugarske manjine.⁵¹ Pre toga je aktuelna potpredsednica Bugarske, Margarita Popova, istakla da Srbija neće postati član EU, „dok ne reši pitanje bugarske nacionalne manjine“.⁵²

Treba naglasiti pak da je mogućnost za rastom ekstremizma među lokalnim stanovništvom u vezi sa težnjom za priključivanjem ovih opština Bugarskoj manja nego u slučaju mađarske nacionalne manjine. Građani bugarske nacionalnosti svoje poverenje na izborima daju uglavnom predstavnicima partija sa centralama u Beogradu. Ova dobra integrisanost smanjuje mogućnost za uticaj remetilačkih spoljnih aktera. Ipak, određenih pokušaja je bilo, ali je Srbija odreagovala adekvat-

45 *Ibidem*.

46 „Serbia 2014 Progress Report“, o. c., p. 16.

47 *Ibidem*, p. 49.

48 Igor Novaković, Žarko Petrović, *Studija praktične politike: Bugari u Srbiji i srpsko-bugarski odnosi u svetlu evropskih integracija Srbije*, o. c., str. 5–9.

49 *Ibidem*, str. 19.

50 Milan Krstić, „Da li su ratne sekire zakopane dovoljno duboko: Veliki rat kao determinanta spoljne politike Srbije prema Mađarskoj“, u: Vidoje Golubović (ur.), *Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.

51 „Serbia's EU Progress Linked to Bulgarian Minority Rights“, *BalkanInsight*, 15. May 2013, available from: [/www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-eu-progress-depends-on-fate-of-bulgarian-minority](http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-eu-progress-depends-on-fate-of-bulgarian-minority) (Accessed 30 July 2015).

52 „Manjine u Srbiji: posle Rumunije – Bugarska“, *Deutsche Welle*, dostupno preko: [/www.dw.de/manjine-u-srbiji-posle-rumunije-bugarska/a-15887761](http://www.dw.de/manjine-u-srbiji-posle-rumunije-bugarska/a-15887761) (pristupljeno 30. januara 2015).

no, kao prilikom zabrane ulaska u Srbiju na skup ekstremistima iz partije Ataka.⁵³ Potrebno je pak težiti da se i mogućnosti za njihovo ponavljanje svedu na minimum preventivnim delovanjem i daljim poboljšanjem odnosa sa Sofijom i položaja bugarske nacionalne manjine.

5. NEMATERIJALNE DETERMINANTE

Odnosi Srbije i Bugarske posebno su istorijski složeni. Brojni događaji iz prošlosti uticali su i utiču na međusobnu percepciju Srba i Bugara. Veliki broj njih zasnovan je na nasleđu suprotstavljenosti iz Prvog svetskog rata. U nastavku ćemo predstaviti neke od bitnijih posledica Prvog svetskog rata na međusobnu percepciju i ustanoviti njihovo prisustvo u javnom i zvaničnom spoljnopolitičkom diskursu, kako bismo ustanovili da li ovi faktori jesu, odnosno mogu biti determinante spoljne politike Srbije prema Bugarskoj.

5.1. „Nož u leđa“

Pitanje odgovornosti za ulazak Bugarske u rat na stranu Centralnih sila, protivnika Srbije, ostavilo je bolnije posledice na srpsko-bugarske odnose, naročito sa srpske strane. Naime, Bugarska je oktobra 1915. godine napala Srbiju sa istoka i jugoistoka, u trenutku kada je ona pokušavala da po treći put od početka rata odbije napad trupa Austrougarske i Nemačke. Ovaj potez prinudio je Srbiju na povlačenje kroz albanske gudure, umesto regrupisanja ili, u najgorem slučaju, povlačenja kroz dolinu Vardara. „Albanska golgota“, ovaj veoma važan element istorijskog nasleđa u srpskom identitetu, uzročno-posledično je povezan sa percepcijom o zabadanju „noža u leđa“ Srbiji od strane Bugarske. Konotacija izdaje, koju ovakva formulacija nosi sa sobom, posledica je brojnih sličnosti između srpskog i bugarskog naroda, te je stoga unikatna u srpskoj percepciji drugih neprijatelja iz Prvog svetskog rata, sa kojima je imala mnogo manje, ili nikakve identitetske i kulturne sličnosti.

Ovaj faktor dugo je uticao na nepoverenje koje Srbi gaje prema Bugarima. Formiran je obrazac o Bugarima kao o strani koja prva i mučki napada, u koji se uklapa i percepcija bugarske odgovornosti za Drugi balkanski rat. Ovaj obrazac uticao je i na nastojanje delegacije Kraljevine SHS na pregovorima, da se Bugarskoj i formalno pripiše odgovornost za sukob, kao i na potonje međuratne odnose.⁵⁴ I u savremenim odnosima, srpski zvaničnici upotrebljavali su analogiju sa ovom „izdajom“. Ambasador Dušan Bataković je tako, kao rekaciju na bugarsku podršku pred Međunarodnim sudom pravde u stavu da Deklaracijom o nezavisnosti Ko-

53 „Srbijanski problem s manjinama“, *Deutsche Welle*, dostupno preko: www.dw.de/srbijanski-problem-s-manjinama/a-15894399 (pristupljno 30. januara 2015).

54 Dejan Đokić, „Ratni zločini i krivica za rat“, *Reč*, vol. 79, br. 25, 2008, str. 127–130.

sova nije prekršeno međunarodno pravo, istakao da je u pitanju još jedan primer bugarskog „zabijanja noža u leđa“ Srbiji.⁵⁵

Ipak, odnosi Srbije i Bugarske su, kao što smo već rekli, u usponu poslednje dve decenije. To govori u prilog tome da ova determinanta nasledene prošlosti u novim okolnostima gubi svoju snagu i postaje sve manje uticajna. Indikativno je i da nedavno, kada je Bugarska stopirala izgradnju Južnog toka, koji je percipiran kao bitan za energetska bezbednost Srbije, niko nije govorio o „zabijanju noža u leđa“ od strane Bugarske, a rusofili su kao krivca označavali Evropsku uniju, a ne Bugarsku. Određeno nasleđe i dalje ostaje da postoji u vidu stavova u narodu, koji u perspektivi mogu biti i potpuno prevaziđeni. Ipak, to se ne prelijeva u spoljnopolitičku sferu. Čak i desne i nacionalističke partije u Srbiji ne predlažu promene u odnosima sa Bugarskom ili prema bugarskoj manjini (što bi uticalo i na bilateralne odnose sa Sofijom), niti tom pitanju posvećuju pažnju. Naprotiv, Dveri saraduju sa rusofilskim partijama „bratskog bugarskog naroda“⁵⁶, poslanik SRS je svojevremeno u Narodnoj skupštini čak i ukazivao na diskriminaciju „lojalnih Bugara“ u Srbiji⁵⁷, dok DSS, čiji lokalni odbor vodi Bugarin, tradicionalno pobeđuje u Bosilegradu.⁵⁸

5.2. „Druga nacionalna katastrofa“

Dominatno bugarsko viđenje odgovornosti za sukob sa Srbijom u Prvom svetskom ratu je drugačije i implicira određenu srpsku odgovornost u istorijskom kontinuumu. U kontekstu izbivanja Prvog svetskog rata, prema rečima bugarskog istoričara Dimitra Stojanovića, u Bugarskoj se „objektivno“ gleda kao na deljenu krivicu svih aktera.⁵⁹ Prema svedočenju Stojanovića, Srbiji ne treba da se pripisuje ozbiljnija uloga, „čak ni u kontekstu Sarajevskog atentata“, jer je ona bila samo „pion na globalnoj šahovskoj tabli“, kao i Bugarska, a rat bi izbio nekim drugim povodom, da toga nije bilo.⁶⁰ Bugarska historiografija više je pažnje posvećivala pitanjima u vezi sa bugarskim supanjem u rat na stranu Centralnih sila 1915. godine,

55 „Bugarska nam opet zabila nož u leđa“, *Politika*, 4. decembar 2009, dostupno preko: /www.politika.rs/index.php?lid=sr&show=rubrike&part=list_reviews&int_itemID=114499 (pristupljno 30. januara 2015).

56 „Dveri na protestu u Sofiji“, dverisrpske.com, 16. septembar 2014, dostupno preko: dverisrpske.com/sr/dveri-na-delu/5831-dveri-na-protestu-u-sofiji.html (pristupljno 30. januara 2015).

57 „Dragan Stevanović: Radikalna borba za jug Srbije“, *SRS na Internetu*, 29. decembar 2011, dostupno preko: www.srpskaradikalnastranka.org.rs/srbija/2404 (pristupljeno 30. januara 2015).

58 Igor Novaković, Žarko Petrović, *Studija praktične politike: Bugari u Srbiji i srpsko-bugarski odnosi u svetlu evropskih integracija Srbije, o. c.*, str. 37–39.

59 Mirela Ivanova, „Bludna istorija spava samo sa pobednicima“, *Deutsche Welle*, 24. februar 2014, dostupno preko: /www.dw.de/bludna-istorija-spava-samo-sa-pobednicima/a-17437520 (pristupljno 30. januara 2015).

60 *Ibidem*.

nego uzrocima početka rata 1914. godine.⁶¹ Zvanična Sofija takođe ovom pitanju nije pridavala pažnju, pa ona obeležava godišnjicu svog ulaska u rat 2015. godine, umesto obeležavanja 100 godina od početka rata 2014. godine.⁶²

Ipak, u ovom (za Bugarsku važnijem) pitanju, postoji percepcija odgovornosti Srbije, povezana sa Drugim balkanskim ratom. Ovaj rat je za Srbe bio posledica objektivno postojećeg prvog napada bugarske vojske na srpske položaje, bez prethodne objave rata. Bugarska strana kao jedan od uzroka ovog sukoba navodi prekršaj odredaba Ugovora o Balkanskom savezu od strane Srbije, na osnovu koga je Srbija insistirala na dobijanju gotovo cele Vardarske Makedonije, čiji je veći deo trebalo da pripadne Bugarskoj. Trauma „odvajanja Makedonije od matice“ Bukureškim mirom iz 1913. godine, tumači se i kao jedan od uzroka zbog kojih je bugarska težila da ovu istorijsku nepravdu ispravi, te „posrljala“ u Prvi svetski rat na stranu Centralnih sila, odnosno protiv Srbije.⁶³

Porazi Bugarske u Drugom balkanskom ratu i Bukureški mir u Bugarskoj se nazivaju i „Prva nacionalna katastrofa“, a poraz u Prvom svetskom ratu i Nejski ugovor „Druga nacionalna katastrofa“.⁶⁴ Evidentno je da je jedan od uzroka (ne jedini, ali naročito bitan) obe nacionalne katastrofe bio dolazak Vardarske Makedonije u posed Srbije. Ipak, percepcija Srbije kao čestog istorijskog krivca za bugarske „nacionalne katastrofe“ ne igra značajnu ulogu u spoljnoj politici Bugarske prema Srbiji danas. Međusobno poverenje se uvećava i čini se da slična kultura, mentalitetska bliskost i pozitivno istorijsko nasleđe prevazilaze poteškoće nasleđa prošlosti. Sigurno je pak bitan razlog za to i činjenica da Vardarska Makedonija nije danas deo Srbije, već samostalna država, te da je ovaj problem na taj način stavljen van okvira srpsko-bugarskih odnosa. Sa druge strane, Bugarska i dalje ne priznaje postojanje makedonske nacionalne manjine, što implicira da je identitet Makedonaca i dalje važan za Bugarsku.

5.3. „Više krvi, nego meda“ – nasleđe zločina

Prvi svetski rat je, uz Drugi svetski rat, najznačajniji događaj u najneslavnijem delu istorije odnosa dva naroda – masovnim ratnim zločinima. Oni se, na određeni način, nadovezuju na uzajamne optužbe za teške zločine protiv srpskih i bugarskih

61 Stefan Marinov Minkov, *Historiography 1918-Today: Bulgaria (South East Europe)*, available from: encyclopedia.1914-1918-online.net/article/historiography_1918-today_bulgaria_south_east_europe (Accessed 30 July 2015).

62 Milan Dinić, „Momčilo Pavlović: Prvi svetski rat – udruženi zločinački poduhvat Austrougarske i Nemačke“, *Internet Svedok*, dostupno preko: www.svedok.rs/index.asp?show=89812 (pristupljeno 30. januara 2015).

63 Roumen Daskalov, *Debating the Past: Modern Bulgarian History, from Stambolov to Zhivkov*, CEU Press, Budapest, 2011, p. 45.

64 Vesselin Dimitrov, *Bulgaria: The Uneven Transition*, Routledge, London, 2013, p. VIII.

civila iz perioda Drugog balkanskog rata. Ključni segment zločinačkog nasleđa u Prvom svetskom ratu jesu posledice bugarske okupacije Makedonije i Južne Srbije od 1915. do 1918. godine, naročito u periodu oko Topličkog ustanka 1917. godine. Krvavo nasleđe bugarske okupacije je detaljno istraženo i jedna je od glavnih tema u srpskoj historiografiji koja se tiče Prvog svetskog rata.⁶⁵ U kolektivnom sećanju stanovnika jugoistočne Srbije, ovo nasleđe (kao i na njega nadovezujuće nasleđe bugarskih okupacionih zločina u Drugom svetskom ratu) je zasigurno uticalo i na određene negativne percepcije prema Bugarima.⁶⁶ Činjenica da je Bugarska jedna od retkih zemalja čija je vlast nakon Prvog svetskog rata procesuirala određene zločince i težila da se obračuna sa ovim zločinačkom prošloću, nažalost, nije preterano poznata.⁶⁷ Verovatno je značajan uticaj na to imala i činjenica da su protežisti ovakve politike u Bugarskoj već sredinom dvadesetih godina bili zbačeni sa vlasti, te da se težilo opravdavanju Bugarske uloge u ratu i bujanju nacionalizma, koji će, naposljetku, dovesti do ponovljenih i uvećanih zločina u Drugom svetskom ratu.

Pozitivna stvar u srpskobugarskim odnosima jeste težnja da se ovo „krvavo nasleđe“ u potpunosti prevaziđe. Primer za to je izjava tadašnjeg premijera Srbije Ivica Dačića o srpsko-bugarskim odnosima, sa početka 2014. godine, koji je (aludirajući više na naslov jednog filma o Balkanu, nego na naučnu etimologiju reči Balkan) izjavio: „Balkan je sastavljen od dve turske reči – ‘bal’ i ‘kan’, što su krv i med. Dosta je bilo krvi, vreme je za med.“⁶⁸ Ova izjava je najbolji indikator da ovo nasleđe, kao ni prethodno navedeni aspekti nematerijalnog nasleđa u vezi sa Prvim svetskim ratom, ne igraju ulogu u savremenom kreiranju spoljne politike Srbije prema Bugarskoj. Međutim, potrebno je dodatno raditi na izgradnji poverenja i jačanju pozitivnih aspekata zajedničke istorije, kako bi bilo kakva mogućnost za njihov uticaj i ponovnu aktivaciju u spoljnoj politici obe strane bila u potpunosti izbegnuta.

6. ZAKLJUČAK

Određeni aspekti nasleđa Prvog svetskog rata i dalje predstavljaju determinantu spoljne politike Srbije prema Bugarskoj. Postoje elementi ovog nasleđa koji imaju

65 Gordana Krivokapić Jović, „The Evolution of Serbian Historiography of World War I“, *History Studies and Articles*, no. 81/2014, p. 170.

66 Aleksandra Kostić, Danijela Gavrilović, Jasmina Nedeljković, „Uloga nauke u demistifikovanju etničkih stereotipa balkanskih društava“, u: Ljubiša Mitrović i ostali (urs.), *Regionalni razvoj i integracija Balkana u strukture EU – balkanska raskršća i alternative*, Sven, Niš, 2004, str. 525; Lela Milošević, „Srbi o drugima (društvena udaljenost Srba od pripadnika drugih naroda, nacionalnih manjina i etničkih grupa u Jugoistočnoj Srbiji)“, u: Ljubiša Mitrović, Dragoljub Đorđević, Dragan Todorović (urs.), *Kvalitet međuetničkih odnosa, svest o regionalnom identitetu i mogućnosti saradnje i integracije na Balkanu*, Sven, Niš, 2004, str. 111.

67 Dejan Đokić, *Ratni zločini i krivica za rat*, o. c., str. 131.

68 „Dačić: Dosta je bilo krvi, vreme je za med“, *RTS online*, o. c.

uticaj na savremene odnose Srbije i Bugarske, odnosno koje kreatori spoljne politike Srbije moraju uzeti u obzir ukoliko žele da naša spoljna politika bude optimalna i zasnovana na što realnijim opažanjima našeg okruženja, te lociranju našeg interesa u takvoj realnosti.⁶⁹ Rezultati istraživanja prilično su podudarni sličnom istraživanju koje smo sprovedi u vezi sa spoljnom politikom Srbije prema Mađarskoj, te i ovde možemo u načelu izdvojiti tri različite grupe.⁷⁰

Pre svega, postoje determinante čiji je uticaj *aktivan*, kao što je položaj i status bugarske nacionalne manjine u Srbiji. Ucenjivački potencijal koji svaka zemlja, pa tako i Bugarska, ima kao formalni veto igrača u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji, dodatno ističe značaj ovih pitanja za Srbiju u narednom periodu, kako za bilateralne odnose sa Bugarskom, tako i za evrointegracije kao strateški prioritet Srbije.

Zatim, postoje i određene determinante koje su trenutno *neaktivne*, ali postoji *moгуćnost aktivacije* u budućnosti, ukoliko se određene okolnosti budu nepovoljno razvijale. U ovu kategoriju spadaju iredentističke težnje određenih bugarskih krugova, u pogledu takozvanih zapadnih pokrajina. Ove težnje nisu deo zvanične politike Sofije, ali nije nemoguće zamisliti scenario u kome bi ekstremna desnica značajno ojačala, ili pak iskoristila svoj ucenjivački potencijal za pokretanje određenih inicijativa sa primesama revizionizma.

Konačno, postoje i determinante koje su *neaktivne, bez izgleda za ponovnu aktivaciju*. Ovoj skupini pripadaju pre svega faktori nematerijalnog nasleđa. Razlog zbog kojeg ovu kategoriju ipak svrstavamo u determinante, bez obzira na to što nisu samostalno aktivne, jeste što one mogu imati ulogu svojevrsnih *katalizatora odnosa*, odnosno „iako ne mogu same dovesti do problema, u slučaju međusobnog spora po nekom drugom pitanju, ovo nasleđe može ubrzati pogoršanje odnosa“.⁷¹

Osim ovog perioda, postoje i brojni drugi periodi koji imaju reperkusije na aktuelne odnose dve države. Veoma je bitno da spljnopolitički odlučioi u Srbiji sve aspekte ovih odnosa raščlane i analiziraju, kako bi kreirali optimalnu spoljnu politiku Srbije prema Bugarskoj. Od suštinske važnosti za napredak u saradnji dve države jeste i potpuno prevazilaženje svih negativnih aspekata nasleđa prošlosti i fokusiranje na mnoštvo pozitivnih primera zajedničke istorije i kulturno-istorijske bliskosti dva naroda.

69 Momir Stojković, Velibor Gavranov, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije, o. c.*, str. 237.

70 Milan Krstić, „Da li su ratne sekire zakopane dovoljno duboko: Veliki rat kao determinanta spoljne politike Srbije prema Mađarskoj“, u: Vidoje Golubović (ur.), *Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.

71 *Ibidem*.

BIBLIOGRAFIJA:

- Apostolski, Mihailo, Stefanović, Momčilo, Krstić, Milisav, *Velikobugarske pretenzije od San Stefana do danas*, Vuk Karadžić, Beograd, 1978.
- „Božidar Dimitrov: S vlizaneto na Sърbия v ES si vгъщаме Zapadnite pokrajnini“, *24 časa online*, 23. mart 2013, dostupno preko: <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=1938897> (pristupljeno 30. jula 2015).
- „Bugarski ekstremni desničari žele deo Srbije i Makedonije“, *Blic online*, 27. novembar 2013, dostupno preko: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/423241/Bugarski-ekstremni-desnicari-zele-deo-Srbije-i-Makedonije> (pristupljeno 30. jula 2015).
- „Bugarska nam opet zabila nož u leđa“, *Politika*, 4. decembar 2009, dostupno preko: www.politika.rs/index.php?lid=sr&show=rubrike&part=list_reviews&int_itemID=114499 (pristupljeno 30. jula 2015)
- „Bulgaria’s Patriotic Front and Reformist Bloc in deal to continue support for government“, *The Sofia Globe*, 5 December 2014, available from: <http://sofiaglobe.com/2014/12/05/bulgarias-patriotic-front-and-reformist-bloc-in-deal-to-continue-support-for-government/> (Accessed 30 July 2015).
- „Dačić: Dosta je bilo krvi, vreme je za med“, *RTS online*, 18. februar 2014, dostupno preko: [/www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1525244/Da%C4%8Di%C4%87%3A+Dosta+je+bilo+krvi,+vreme+je+za+med.html?email=yes](http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1525244/Da%C4%8Di%C4%87%3A+Dosta+je+bilo+krvi,+vreme+je+za+med.html?email=yes) (pristupljeno 30. jula 2015). Daskalov, Roumen, *Debating the Past: Modern Bulgarian History, from Stambolov to Zhivkov*, CEU Press, Budapest, 2011.
- Dimitrov, Vesselin, *Bulgaria: The Uneven Transition*, Routledge, London, 2013.
- Dinić, Milan, „Momčilo Pavlović: Prvi svetski rat – udruženi zločinački poduhvat Austrougarske i Nemačke“, *Internet Svedok*, dostupno preko: www.svedok.rs/index.asp?show=89812 (pristupljeno 30. jula 2015).
- „Dragan Stevanović: Radikalska borba za jug Srbije“, *SRS na Internetu*, 29. decembar 2011, dostupno preko: www.srskaradikalnastranka.org.rs/srbija/2404 (pristupljeno 30. jula 2015).
- „Dveri na protestu u Sofiji“, *dverisrpske.com*, 16. septembar 2014, dostupno preko: dverisrpske.com/sr/dveri-na-delu/5831-dveri-na-protestu-u-sofiji.html (pristupljeno 30. jula 2015).
- Đokić, Dejan, „Ratni zločini i krivica za rat“, *Reč*, vol. 79, br. 25, 2008, str. 125–131.
- Ilchev, Ivan, „The Great War and the Treaty of Neuilly: real and imaginary legacies in the public debate in Bulgaria“, in: R. A. Stradling (ed.), *Crossroads in European histories: multiple outlooks on five key moments in the history of Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 2006, pp. 199–206
- Ivanova, Mirela, „Bludna istorija spava samo sa pobednicima“, *Deutsche Welle*, 24. februar 2014, dostupno preko: [/www.dw.de/bludna-istorija-spava-samo-sa-pobednicima/a-17437520](http://www.dw.de/bludna-istorija-spava-samo-sa-pobednicima/a-17437520) (pristupljeno 30. jula 2015).
- Kegli jr. Čarls V., Vitkof, Judžin R., *Svetska politika: Trend i transformacija*, Prometej Zemun, Beograd, 2005.
- Kostić, Aleksandra, Gavrilović, Danijela, Nedeljković, Jasmina, „Uloga nauke u demistifikovanju etničkih stereotipa balkanskih društava“, u: Mitrović, Ljubiša i ostali (urs.), *Regionalni razvoj i integracija Balkana u strukture EU – balkanska raskršća i alternative*, Sven, Niš, 2004, str. 517–531.
- Krivokapić Jović, Gordana, „The Evolution of Serbian Historiography of World War I“, *History Studies and Articles*, no. 81/2014, pp. 165–177.

- Krstić, Milan, „Da li su ratne sekire zakopane dovoljno duboko: Veliki rat kao determinanta spoljne politike Srbije prema Mađarskoj“, u: Vidoje Golubović (ur.), *Diplomatija i kultura Srbije: stanje i perspektive*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
- „Manjine u Srbiji: posle Rumunije – Bugarska“, *Deutsche Welle*, dostupno preko: /www.dw.de/manjine-u-srbiji-posle-rumunije-bugarska/a-15887761 (pristupljeno 30. jula 2015).
- Milošević, Lela, „Srbi o drugima (društvena udaljenost Srba od pripadnika drugih naroda, nacionalnih manjina i etničkih grupa u Jugoistočnoj Srbiji)“, u: Mitrović, Ljubiša, Đorđević, Dragoljub, Todorović, Dragan (urs.), *Kvalitet međuetničkih odnosa, svest o regionalnom identitetu i mogućnosti saradnje i integracije na Balkanu*, Sven, Niš, 2004, str. 95–112.
- Minkov, Stefan Marinov, *Historiography 1918-Today: Bulgaria (South East Europe)*, available from: encyclopedia.1914-1918-online.net/article/historiography_1918-today_bulgaria_south_east_europe (Accessed 30 July 2015).
- Mintz, Alex, DeRouen Jr., Karl, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010
- Mitrovic, Marija, „Turkish Foreign Policy towards the Balkans: the Influence of Traditional Determinants on Davutoglu’s Conception of Turkey-Balkan Relations“, *GeT MA Working Paper*, no 10, Humboldt-Universität zu Berlin, 2014, pp. 3–69.
- Novaković, Igor, Petrović, Žarko, *Studija praktične politike: Bugari u Srbiji i srpsko-bugarski odnosi u svetlu evropskih integracija Srbije*, ISAC fund, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2013.
- „Parliamentary Groups“, *National Assembly of the Republic of Bulgaria*, available from: www.parliament.bg/bg/parliamentarygroups (Accessed 30 July 2015).
- „Patriotičnija fronta šteta vrguća Zapadnija pokrajnina“, *Blic Novini*, 23. decembar 2014, dostupno preko: http://www.blitz.bg/news/article/309913 (pristupljeno 30. jula 2015)
- Pavlica, Branko, „Jugoslovensko-bugarska državna granica“, *Leskovački zbornik*, broj 38, 1998, str. 33–49.
- Pavlica, Branko, *Odnosi Jugoslavije sa Bugarskom i Republikom Makedonijom*, Radojković, Smederevo, 2004.
- „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji: Stanovništvo – nacionalna pripadnost po opštinama i gradovima“, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.
- Rosenau, James N., „Pre-Theories and Theories of Foreign Policy“, in: Carlsnaes, Walter and Guzzini, Stefano (eds.), *Foreign Policy Analysis*, SAGE, London, 2011, pp. 143–195
- „Serbia 2014 Progress Report“, European Commission, Brussels, 2014, available from: ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf (Accessed 30 July 2015).
- „Serbia’s EU Progress Linked to Bulgarian Minority Rights“, *BalkanInsight*, 15. May 2013, available from: www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-eu-progress-depends-on-fate-of-bulgarian-minority (Accessed 30 July 2015).
- Skakun, Milan, *Jugoslovensko-bugarski odnosi*, Jugoštampa, Beograd, 1980
- Snyder, Richard C., Paige, Glenn D., „The United States Decision to Resist Aggression in Korea: The Application of an Analytical Scheme“, in: Walter Carlsnaes and Stefano Guzzini (eds.), *Foreign Policy Analysis*, SAGE, London, 2011, pp. 59–89.
- „Srbijanski problem s manjinama“, *Deutsche Welle*, dostupno preko: www.dw.de/srbijanski-problem-s-manjinama/a-15894399 (pristupljeno 30. jula 2015).
- Stojković, Momir, Gavranov, Velibor, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972.

- Visković, Ivo, „Determinante spoljne politike Srbije“, u: Stojić-Karanović, Edita, Janković, Slobodan (urs.), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 17–21.
- „VMRO: Вългария трябва да постави условия пред евроčlenstvoto на Сърбия“, *VMRO*, 1. mart 2012, dostupno preko: www.vmro.bg/vmro-blgariia-triabva-da-postavi-usloviia-pred-evr/ (pristupljeno 30. jula 2015).
- „Zapadnite pokrajnini: Zavinagi български!, обяви VMRO, в „čest“ на Ньойския договор“, *News.bg*, 27. novembar 2014, dostupno preko: news.ibox.bg/news/id_737614744 (pristupljeno 30. jula 2015).

Milan Krstić

THE FIRST WORLD WAR AS A HISTORICAL DETERMINANT OF SERBIA'S FOREIGN POLICY TOWARDS BULGARIA

ABSTRACT

This paper addresses the legacy of the First World War as a factor which determines foreign policy of the Republic of Serbia towards the Republic of Bulgaria. Findings of our analysis are showing that there are various material and non-material aspect of the First World War legacy, which are influencing Serbia's foreign policy towards Bulgaria. As material determinants this paper extracts: a) Inter-state boundary; b) Bulgarian national minority. Non-material determinants addressed in this paper are: a) Serbian “stab in the back” perception; b) Bulgarian “Second national catastrophe” perception; c) Legacy of Bulgarian war crimes in south and east Serbia. This paper as well compares and categorizes the influence of the mentioned aspects on contemporary Serbian foreign policy towards Bulgaria.

Key words: Foreign policy, Determinants, World War I (The First World War), Serbia, Bulgaria.